

máshol is megtalálható hagyományok szerint. Erről vallanak egyébként a liturgiák szövegei is. A fentiek magyarázzák a ragadványnév keletkezését is: a rögzült, bizonyos hagyományok, hivatalos előírások szerint „kiszabott” nevek mellé — úgy tűnik minden időben és helyen —, újraérvényesítve a névadás fentebb említett, általunk alapfunkciónak tartott szerepét, új nevek születnek, s ezáltal információt szolgáltatnak a közösségnek és a megnevezettnek az egyed adott közösségben elfoglalt helyéről is.

Nyelvi eredetüket tekintve — miként az várható — a nemzetségnevek, valamint a (nagy/kis)családnevek udmurt eredetűek (az utóbbiak nemegyszer ragadványnévi), a fürdőnevek udmurt és tatár eredetűek, míg a hivatalos keresztnévek elsősorban orosz eredetűek. Most jönnek szokásba a nemzetközi nevek, és (nyilván nem véletlenül) erősödik az udmurt nevek szerepe is. (Erről lásd többek között KELJMAKOV, BUSMAKIN írásait az Antroponymika, ill. Onomasztika Povolzsja köteteiben.)

Mindezek azt a tanulságot szolgáltatják, hogy az udmurt névtani vizsgálatok során sem hanyagolható el az az alapvető módszertani elv, hogy minden tulajdonnévként funkcionáló nyelvi jelet mindenkor az adott névrendszer egészébe helyezetten vizsgáljunk meg.

KOZMÁCS ISTVÁN

A koreai személynevek

Az agglutináló jellegű koreai nyelv több ezer éves kulturális kapcsolat következtében — a vietnámihoz és japánhoz hasonlóan — szoros szálakkal kötődik a monoszillabikus, izoláló kínai nyelvhez. Ez a kötődés elsősorban a szókészlet terén igen erős.

A kínai írásbeliség elterjedésével egyidejűleg mind a személy-, mind a helynevek között szinte kizárólagossá vált a sino-koreai lexika.

A személynevek — a kínaihoz hasonlóan — általában három szótagúak, ritkábban két szótag is alkothat nevet: *Kim Csholszu* (régőbbi írásmód szerint: *Kim Cshol Szu*) és *Kim Ir*. Az első szótag a vezetéknév vagy családnév (*szong*), a többi az utónevet (*njong*, *irum*) tartalmazza. A koreaiak az utónevet, ha az kéttagú, sohasem választják szét; nálunk és több más ország (NDK, Szovjetunió) átírási gyakorlatában újabban ezért is írják egybe (vö. LIGETI, Keleti nevek helyesírása. Bp., 1981. 488).

A családnévek száma korlátozott, az 1976-os koreai-orsz nagyszótár 208-at tartalmaz. Az utónevek száma gyakorlatilag végtelen, a hieroglifaszótárak alapján az egy szótagú, jelentéses sino-koreai szavakból tetszés szerinti kombinációk állíthatók össze. Vannak olyan névelemek, kombinációk, amelyekkel gyakran lehet találkozni, divatosak, etimológiájukkal mindenki tisztában van, más elemek, kombinációk szokatlanok, eredetiek, s jelentésüket csak a névadók ismerik. Minden kínai és vietnámi név átalakítható sino-koreaivá — ez fordítva is igaz —, így lesz *Mao Ce-tung*-ból *Mo Thektong*, *Csou En-laj*-ból *Csu Unle*, *Ho Si Minh*-ből *Ho Csimjong*. Az esetek egy részében a koreaiul beszélő felismeri, hogy nem koreai névről van szó, annak ellenére,

hogy sok családnév is közös, tehát az utónév kiválasztása, a második és harmadik elem összekapcsolása sajátos kínai, koreai vagy vietnami ízlést tükröz.

A körülbelül kétszáz koreai családnév is leírható hieroglifákkal, mivel kínai jelentésük alakult ki. Ez a jelentés azonban nem egyezik eredeti, ősi koreai értelmükkel. Ennek oka az, hogy a hieroglifairás átvételekor a koreai szóhoz egy hasonló hangzású kínait kerestek, s annak a jelével írták le. Az évszázadok folyamán az eredeti jelentés feledésbe merült.

A hat legismertebb családnév (*rjukszong* 'hat név'); *Ri, Kim, Csho, An, Csong, Pak*.

A leggyakoribb közülük a *Kim* (minden negyedik koreai e névre hallgat) és a *Pak*. Eredeti jelentésük nem 'arany' és 'tök', ahogy hieroglifájuk alapján gondolnák. A *Kim* az ókoreai *kum, kom, kam, gam* szavakra vezethető vissza, amelyeknek a jelentése: vezér, törzsfő. A *Pak* név a mai nyelvben is élő *palgun* 'világos' szóra utal (vö. DZSARÜLGASZINOVA, Etniceszkaja onomasztika. Moszkva, 1984. 102–8). A régi koreai krónikák az ettől eltérő sino-koreai jelentésre adnak mitologikus magyarázatot. A *Kim* nemzetség őse, a hegyi szellem fia – egy monda szerint – aranytojásból született, s ezért kapta az 'arany' jelentésű *Kim* nevet (mai sino-koreai *kum* 'arany'). A *Pak* nemzetség őse egy tök formájú tojásból jött a világra. A totemisztikus elképzeléseket tükröző mítoszok a törzsi-nemzetségi, patriarchális társadalom termékei. Azt a tudományos ténytet tükrözik, hogy valamennyi koreai családnév nemzetségnevekből fejlődött ki. A nemzetségek Koreában egészen a múlt század végéig léteztek, a hagyományokban, szokásokban erősen él az emlékük.

Egy 1900-ban kiadott mű még létező valóságként írja le a nemzetségeket és a velük kapcsolatos népszokásokat: „A szociális rétegződéstől függetlenül a koreai nép nagyszámú nemzetségre oszlik, amelyeket a férfirokonság alapján egymással kapcsolatban álló családok alkotnak. A nemzetségben mindenkinek ugyanaz a családnév (nemzetségnév), amelyhez utónév járul. A nemzetségen belül tilos a házasodás” (Opiszanyije Koreji. Rövidített új kiadás. Moszkva, 1960. 369–70). A konfucianizmus XV. századtól kezdődő, a buddhizmust kiszorító térhódítására vezethető vissza az ezzel kapcsolatos kínai szokások térnyerése, így az exogámia, az azonos családnévet viselők közötti házasodás tilalma. Ezt a szokást sok helyütt ma is betartják. A statisztika szerint azonban több millió *Kim* van. Közöttük csak azok nem házasodhattak egymással, akiknél az úgynevezett azonosító helynév is megegyezett (*bon* 'eredet', *bonkvan* 'születési hely', *Kvanhjang* 'az ősök szülőföldje' neveken ismeretes). Az ágnemzetség alapítójának legendabeli származási helyét feltűntető *bon* nem tartozott a szorosan vett személynévhez, de ismerete nemzedékről nemzedékre hagyományozódott. A *Kim* nemzetség 623, a *Ri* nemzetség 546, a *Pak* nemzetség 381 azonosító helynévvel, *bon*-nal rendelkezik. A *Kim* esetében 72, a *Ri*-nél 31 helynév jóval gyakoribb a többinél. Vannak olyan családnévek, amelyekhez kevés *bon* tartozik, van, amelyikhez csak egy. Előfordul az is, hogy különböző családnéveknek egy *bon*-juk van: a *Ko*, a *Pu* és a *Rjang* a Csedzsu-szigeti *bon*-hoz is tartozhat, közöttük szintén tilos volt a házasság.

Az utónév játékos eltorzítása vagy kicsinyítő képzőkkel történő becenevek kialakítása ritka jelenség Koreában. A neveket többnyire nem a játékos szeszély, hanem

a kialakult hagyomány, a pontos tervezés teremti meg. A koreaiak különböző életciklusaikban más és más utóneveket kaphatnak.

1. *Amjong* vagy *Cshomjong* a gyerekkori név. A szülők gyermekük iránti szeretetét, féltését, kívánságait fejezi ki. Lánynevek: *Csindzsu* (drágakő), *Ippun* (szépség); fiúknál gyakori a *sárkány* szó (*rjong*), összetételekben is: *Kumrjong* (aranszárkány). Az *amjong* gyakran csak a gyermek családban elfoglalt helyzetét rögzíti: *Matszondza* 'első fiúunoka', *Matszonzon* 'első leányunoka', *Cungszon* 'első fiúdedunoka' stb.

A gyerekkori nevek egy másik jelentős csoportját az óvónevek alkotják, pl. a *Cshilszongtol* (hét csillag fia), ugyanis a Nagy Medve csillagkép felé fordulva volt szokás imádkozni a szerencsés születésért, az újszülött egészségéért. A *Tödzsi* (sertés), *Kadzsi* (kutyakölyök), *Maltong* (lógané) típusú nevek a rossz szellemek megtévesztését szolgálták.

2. *Pjolmjong* a nagyobb gyerekek gúnyneve: *Tudodzsi* (vakond), azaz rövidlábú; a *Keguri* (béka) a kövér; a *Tokszuri* (sas) a bátor, vakmerő gyermek neve volt.

3. *Kvanmjong* hivatalos név, amelyet a nagykorúság elérésekor, azaz a házasságkötéskor, családi ünnepség keretében adtak. Ez később már nem változhatott meg.

Az utónévadás szokásaiból egy patriarchális, konfuciánus hagyományokban gazdag társadalom képe rajzolódik ki. Ezek a szokások, hagyományok különösen vidéken és Dél-Koreában ma is elevenek. Az utónév (*mjong*, *irum*) első tagja (ritkábban a második is lehet), az ún. generációs azonosító jel (*hangjoldza* v. *tollimdza*) a fiútestvéreknél (néha a lányoknál is) közös. Három fiútestvér neve: Kim *Jongcsol*, Kim *Jongnam*, Kim *Jongcsal*; vagy: Kim *Szongcsu*, Kim *Jongcsu*, Kim *Kjongcsu*. Ezt az azonosító szótagot az apaági unokatestvérek is öröklik. A fiú utóneve sohasem egyezik meg az apáéval.

Volt olyan névadási szokás is, amely az egy nemzedékhez tartozók (de nem rokonok!) azonosítására szolgált. Az öt őselemről vallott kozmogonikus elképzelés játszott benne fontos szerepet, amely szerint az őselemek egymást szülve, egymást váltva hozzák létre a világot. A fa szüli a tüzet, a föld a fémeket, a fém pedig a vizet, amely – a körforgást folytatva – fává alakul át. Úgy gondolták, ha az apa, a fiú, az unokák és a további utódok nevének írott képe a fenti sorrendben tartalmazza valamelyik őselem hieroglifájának jegyét, akkor a család tovább folytatódik, nem hal ki. A zodiákus állatkör nevei is ezt a törekvést szolgálták. Ha az apa neve a patkány hieroglifájának jegyét tartalmazta, akkor – az állatkörnek megfelelően – a második, harmadik, negyedik nemzedék nevében a bika, tigris, nyúl hieroglifa jegye kellett, hogy legyen. A mai névadási gyakorlatban a kozmogonikus elképzelések eltűnőben vannak, a nevek nagy többségét a metaforikus kívánságnevek alkotják. A férfinevekben a *Cshol* (acél), *Ho* (tigris), *Kvang* (vas), *Jong* (örök), *Rjong* (sárkány) elem gyakori, a női nevekben az *Ok* (drágakő), *Hi* (feleség), *E* (szerelem), *Rjon* (lótusz), *Hva* (virág), *Vol* (hold), *Me* (szilva), *Bok* (boldogság), *Szun* (tisztaság, erény) szavak a jellemzők.

Férfinevek: *Csholho* (acél + tigris), *Szubok* (hosszú élet + boldogság), *Rimho* (erdő + tigris), *Szongnam* (fenyő + férfi), *Jongcsol* (örök + acél), *Kvangcsol* (sugár + acél), *Mjongho* (bölcs + tigris), *Mjongszu* (bölcs + hosszú élet), *Kumil* (arany + nap), *Jongnam* (örök + férfi), *Nambok* (férfi + boldogság), *Csholszu* (acél + hosszú élet) stb.

Női nevek: *Okhi* (drágakő + feleség), *Okhwa* (drágakő + virág), *Szunhi* (tisztaság +

feleség), *Szonge* (siker + szerelem), *Szunbok* (tisza + boldogság), *Rjonok* (lótusz + drágakő), *Hongrjon* (vörös + lótusz), *Volme* (hold + szilvavirág) stb.

Sok név magyarázatát a kínai kultúrkör állat- és növénykultuszában találhatjuk meg (vö. VASZILJEV, Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában. Bp., 1977. 332–5). A *sárkány* (*rjong*) – az európaival ellentétben – a kínai mitológiában a béke, a jólét és virágzás jelképe volt, s kialakult az esőt hozó sárkányistenek kultusza. A kínai elképzelésekben a *tigris* (*ho*) az állatok királya, főleg a démonok, különösen a betegségdémonok ellenségeként tisztelték.

Számos növény kultusza és rituális tisztelete is kifejlődött: a *szilvafa* (*me*) ágainak is démonűző erőt tulajdonítottak. A *fenyő* (*szon*) a hosszú életre utalt. A buddhizmus elterjedését követően kezdték szentnek tekinteni a *lótusz*-t (*rjon*). A *bambusz* (*gjun*) tartóssága és hosszú élettartama a kitartás, a lelkierő jelképévé vált.

4. *Pjolho* (megkülönböztető név) a konfucianus hagyományokkal függ össze. A fiatalabb testvér nem szólíhatta meg bátyját hivatalos néven. Ezért, ha az idősebbnek már volt fiúgyermek (nevezzük *Jongcshol*-nak), öccsei, lánytestvérei *Jongcsholabodzi* 'Jongcshol apja' néven fordultak hozzá.

5. A *ho* (álnév) használata kiemelkedő személyiségek, művészek között volt szokásos és rendkívül elterjedt, elterjedtebb, mint Nyugaton. Életpályájuk során általában többet is választottak. Az álnév tartalmazhat egy jellemző helynevet, de általában az illető személy nézeteit, világképét fejezi ki.

Néhány, Koreában mindenki által ismert *ho*: *Kim Buszik* (1075–1151) *Nvecs-hon* (viharos zuhatag), *Szonszu* (rettenthetetlen öreg) néven írt, *Kim Sziszup* (1435–1493) a *Tongbong* (keleti csúcs), *Kim Bjongjong* (1807–1863) a *Szakkat* (szalmakalap) nevet használta. A taoisták, buddhisták világi javakról való lemondását tükrözik a *Pekunkosza* (fehér felhő remetéje) és a *Szonkang* (fenyő és folyam) álnevek. Az előbbi *ho Ri Gjubo* (1168–1241), az utóbbi *Csong Cshol* (1534–1594) alkotása.

6. *Sziho* (tiszteleti név), amelyet a kiemelkedő személyek haláluk után kaphattak. *Kim Buszik* a *Munjol* (irodalmi hőstett), *Pak Csivon* (1737–1807) a *Munthak* (az irodalom példaképe) nevet érdemelte ki.

A női névadás a gyengébb nem egykori hátrányos helyzetére vet fényt. Gyerekkori nevüket a férjhez menés után elvesztették. Ezután saját szülei annak a járásnak vagy vidéknek a nevére szólították, ahová a férjét követte: *Kjongdzsu szekszi* (Kjongdzsui feleség). Férje rokonsága szülőhelye nevével illette: *Phjongan szekszi* (Phjongani feleség). Az idegenek, ha fia volt, annak a nevére szólították: *Jongcshol-omoni* (Jongcshol mamája). Ha bíróság elé került, a bíró saját belátása szerint adott nevet a részére. Ma a nők megtartják lánykori hivatalos nevüket a házasságkötés után is. A férj családnevének a felvétele sohasem volt szokásban.

A fejlődő országok többségéhez hasonlóan a koreaiak is identitásproblémákkal néztek és néznek szembe. A japán gyarmatosítók (1910–1945) az állítólagos etnikai rokonságra hivatkozva még a koreai nemzet létét is megkérdőjelezték, koreai nevek eljapánosításával is próbálkoztak. *Szon Gicsong*, az első koreai olimpiai bajnok (1936. Berlin) japán színeken, japán névvel (Szon Kitei) vett részt a játékokon, s még ma is követeli, hogy nevét és hovatartozását javítsák ki az olimpiai dokumentumokban (Korean Newsreview. Szöul, 1986. július 19. 21).

Az eljapánosítás ellenhatásaként — mint következő példánk mutatja — ma a japán hatás legcsekélyebb látszatát is igyekeznek elkerülni.

A legtöbb japán női név megkülönböztető eleme a sino-japán 'gyerek' jelentésű *ko* (*Midoriko*, *Hanako*, *Jaszuko*, *Micuko* stb.). A *Ko* elem analógiájára terjedt el a megegyező jelentésű sino-koreai *ca* az utónevek második tagjaként: *Mica* (szép + gyerek), *Szunca* (erényes + gyerek), *Okca* (drágakő + gyerek) stb. Ez a névtípus különösen a Japánban élő és onnan repatriált koreaiak között volt gyakori. A szokás ma japanizmusnak minősül, s e neveket megváltoztatták.

A KNDK-ban a 60-as évektől kezdve egy nyelvújító mozgalom (*maltadumgi undong*) keretében kísérletek történtek a sino-koreai szókészlet egy része, köztük a személynevek eredeti koreaival történő cseréjére. Néhány javasolt név fiúknak: *Tolsve* (vas), *Szoli* (fenyő), *Poram* (büszkeség), *Pfoli* (csillag), *Szechan* (erős), *Szejpol* (új csillag); lányoknak: *Kkotpun*i (bimbó), *Talle* (pillangó).

„A múltban őseink a hajbókolás szellemében még a személyneveket is a kínai hieroglifanyelvből állították össze. A jövőben — amennyire lehetséges — koreai szavakból alkossunk neveket!” — hangzik a tanács egy iskolai tankönyvben (Kukomunpop. Phenjan, 1970. 50).

Az 1000–1500 éves névadási szokásokat azonban eddig még nem sikerült megváltoztatni.

OSVÁTH GÁBOR

Névadás, névcseré, névtabu a mongoloknál

1. Névadás. A mongolok is hisznek a név sorsformáló hatásában, ezért nagy figyelmet fordítanak a kiválasztására, ill. a névadási szertartás megfelelő lebonyolítására. A kutatók kétféle névadási szokásvilágot különböztetnek meg: az ősi, lamaizmus előtti időkből fennmaradt szokásokat és a lamaista egyházi szertartást.

Az ősi szokások szerint kis családi ünnepség keretein belül a család feje vagy tiszteletre méltó tagja adja „önkényesen” a nevet, de nem elsőszülött gyermek esetében előfordult, hogy az első arrajáró idegentől kértek nevet a gyermek számára (S. BADAMHATAN, Hövsgölijn darhad jastan. *Studia Ethnographica* III [1965.], 177; K. D. BASAEVA, Sem'ja i brak u burjat (vtoraja polovina XIX-načalo XX veka). Novosibirsk, 1980., 89; V. P. DARBAKOVA, Ėtnografičeskij aspekt izučenija antropimov kalmykov. Ličnye imena v prošlom, nastojaščem, buduščem. Moskva, 1970., 236; J. G. GEORGI, Beschreibung aller Nationen des Russischen Reiche. 4. St. Petersburg, 1780., 412; P. K. KOZLOV, Mongólia és Kám. Három év Mongóliában és Tibetben [1899–1901]. Budapest, 1950., 138; J. R. KRUEGER, Mongolian Personal Names. *Names* X [1962.], 82; Kuo-Yi PAO, Child Birth and Child Training in a Khorchin Mongol Village. *Monumenta Serica* XXV [1966.], 419; G. N. POTANIN, Tangutsko-tibetskaja okraina Kitaja i Central'naja Mongolija. Moskva, 1950., 412–3; L. M. J. SCHRAM, The Monguors of the Kansu-Tibetan Frontier. Philadelphia, 1954., 100–1; L. SONOMCÉRÉN, Mjangad jastny zan újlijn tuhaj tovč têmdeglél. *Studia Museologica* 2 [1975.], 60–1). Az ősi szertartásról a legjobb képet a monguor névadásról adott leírás alapján alkothatjuk (SCHRAM i. m. 100–1).